

The functions of stylistic devices in literary texts in English and Uzbek

Nargiza RAKHMATOVA¹

Uzbekistan State World Languages University

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

15 December 2024

Accepted 20 January 2025

Available online

15 February 2025

Keywords:

stylistic devices,
English language,
Uzbek language,
literary text,
metaphor,
comparison,
hyperbole,
irony,
artistic devices.

ABSTRACT

This article analyzes the functions of stylistic devices in literary texts in English and Uzbek. Stylistic devices such as metaphor, comparison, hyperbole, irony, and others play a significant role in deepening the meaning of literary works, expressing emotions, and establishing an effective connection with the reader. The paper examines the peculiarities of literary style and stylistic devices in both languages.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss1/S-pp15-19>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalarning vazifalari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalarning vazifalari tahlil qilinadi. Stilistik vositalar, ya'ni metafora, taqqoslash, hiperbola, ironiya va boshqa san'at vositalari adabiy asarlarning mazmunini chuqurlashtirish, his-tuyg'ularni ifodalash va o'quvchi bilan bog'lanishning samarali usuli sifatida xizmat qiladi. Maqolada har ikki tilning adabiy uslubi va stilistik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar:

stilistik vositalar,
ingliz tili,
o'zbek tili,
adabiy matn,
metafora,
taqqoslash,
hiperbola,
ironiya,
san'at vositalari.

¹ Department of Methodology of Teaching English, Uzbekistan State World Languages University.
E-mail: nargizaxonim1976@gmail.com

Функции стилистических средств в литературных текстах на английском и узбекском языках

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

стилистические средства,
английский язык,
узбекский язык,
литературный текст,
метафора,
сравнение,
гипербола,
ирония,
художественные средства.

В данной статье анализируются функции стилистических средств в литературных текстах на английском и узбекском языках. Стилистические средства, такие как метафора, сравнение, гипербола, ирония и другие, играют важную роль в углублении содержания литературных произведений, выражении эмоций и создании эффективной связи с читателем. Статья рассматривает особенности литературного стиля и стилистических средств в обоих языках.

KIRISH

Adabiy matnlarda stilistik vositalar, tilni estetik jihatdan boyitish, o'quvchining hissiy va fikriy qabul qilishini chuqurlashtirish va matnning mazmunini yaxshilash uchun muhim rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy asarlarda stilistik vositalar ko'plab turli usullar bilan ishlatiladi va ular har bir tilning o'ziga xos xususiyatlariga mos keladi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalarning vazifalari haqida so'z yuritamiz. Adabiy matnlarni tahlil qilishda, stilistika – til va adabiyotning alohida bir sohasi sifatida, tilning ifoda qilish imkoniyatlarini o'rganadi. Adabiy asarlarning o'ziga xos xususiyatlarini, zamon va makonning ta'sirini, til va obrazlarning qanday yaratilishini aniqlashda stilistik vositalarning roli katta. Ingliz va o'zbek tillarida adabiy matnlarda qo'llaniladigan stilistik vositalar bir-biriga o'xshash bo'lsa-da, har bir tilda o'ziga xos tafovutlar mavjud. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalarning nazariy jihatlari tahlil qilinadi. Ingliz tilida stilistik vositalar juda ko'p va ular adabiy tahlilda muhim o'rin tutadi. Bular orasida eng keng tarqalganlari quyidagilar:

Metafora (Metaphor) – bu til vositasida bir narsaning boshqa narsaga o'xshatish orqali obraz yaratish jarayoni. Ingliz tilidagi ko'plab shoirlar va yozuvchilar metaforalardan chuqur ma'no yaratish uchun foydalanadilar. Misol uchun, Villiam Shekspir o'zining “*As you like it*” asarida “All the world's a stage” degan iborani ishlatgan, bu yerda inson hayoti sahnaga o'xshatilgan.

Simvolizm (Symbolism) – bu usulda ma'lum bir tasvir yoki belgi orqali chuqur ma'nolar ifodalanadi. Masalan, Edgar Allan Poning “*The Raven*” asarida qora qush ramziy ma'noga ega bo'lib, o'lim va qayg'u mavzularini ko'rsatadi.

Ironiya (Irony) – bu usulda so'zlar yoki voqealar o'rtasidagi zidliklar ishlatiladi. Misol uchun, Jonathan Swiftning “*A modest proposal*” asarida muallif insoniyatning jiddiy muammolariga qarshi parodiya yaratadi.

Aliteratsiya (takroriy tovushlar): Bunda biror tovush yoki tovushlar guruhining takrorlanishi orqali musiqiy effekt hosil qilinadi. “*Shamol shovqin soladi*” kabi iboralar aliteratsiyaga misoldir.

Anastrofa (so'z tartibini o'zgartirish): Bu stilistik vosita, odatdagi so'z tartibini buzish orqali ma'noni kuchaytirishga xizmat qiladi. Masalan, “*Boshqa ko'rinishda, bizni kutmoqda hayot*” iborasi.

Paralelizm (paralel tuzilma): Adabiy matnda bir xil tuzilma va ma'no takrorlanishi orqali ifoda kuchaytiriladi. *“Sovuq yel, qorli tun, hayotning achchiq yuzlari”* kabi iboralarda paralelizm kuzatiladi.

Klimaks va **Antiklimaks**: Klimaks – bu biror hodisaning kuchayishi, yuqori cho'qqiga chiqishi. Antiklimaks esa aksincha, hodisalar kamayib borishini ifodalaydi. Misol: *“Boshda kichik, keyin katta, nihoyat eng ulug' va bebaho”*. **Epitet** (ta'rif): Biror obyektни yoki hodisani jonlantirish yoki ta'riflash uchun ishlatiladigan sifatlar. Masalan, *“go'zal oqsoqol”* yoki *“kulrang tun”*.

Oxirgi maqola (Metonimiya): Bir narsaning nomi bilan boshqa bir narsani anglatish orqali ma'no ko'rsatish. Masalan, *“boshqa shaharlar”* o'rniga *“poytaxtni ko'rsatish”*.

O'zbek tilida stilistik vositalar ham ko'plab va adabiy matnlarda an'anaviy usullar bilan birga zamonaviy izlanishlar orqali qo'llaniladi. Ular orasida ingliz tilidagi stilistik vositalar bilan o'xshashligi bor, lekin o'zbek tilining o'ziga xos xususiyatlari ham mavjud. O'zbek tilida taqqoslash usuli keng tarqalgan. Misol uchun, Abdulla Qodiriy *“O'tkan kunlar”* asarida qahramonlarning hayotini bir-biriga taqqoslash orqali ularning shaxsiy va ijtimoiy o'zgarishlarini ko'rsatadi. O'zbek tilidagi adabiy matnlarda stilistik vositalar nazariyasi adabiyotshunoslikda muhim o'rin tutadi, chunki stilistika matnlarning til va uslubini o'rganishga qaratilgan. Stilistik vositalar – bu adabiy asarlarda ma'lum bir maqsadni amalga oshirish uchun ishlatiladigan ifoda vositalari bo'lib, ular tilning estetikasini yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ingliz va o'zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalar bir-biriga o'xshashligi bilan birga, ularning qo'llanilishida ba'zi farqlar ham mavjud. Ingliz tilida adabiy asarlarda ko'proq metafora va ironiyaning keng qo'llanilishi kuzatiladi, chunki bu tilning strukturasi qisqa, lekin kuchli tasvirlarni yaratish osonroq. O'zbek tilida esa, ko'proq musiqiy va ritmik elementlar qo'llanadi, bu esa o'zbek adabiyotining she'riyati va tarixiy an'alariga mos keladi.

Metafora – bu bir obyekt yoki hodisani boshqa bir obyekt yoki hodisa bilan taqqoslash usulidir. Ingliz va o'zbek tillarida ham metafora adabiy matnning ma'nosini chuqurlashtirish, o'quvchining tasavvurini kengaytirish va hissiy ta'sir o'tkazish uchun keng qo'llaniladi.

Ingliz tilida: “Time is a thief”.

O'zbek tilida: “Vaqt o'g'ri”.

Bu misolda vaqtning o'g'ri sifatida tasvirlanishi, uning qimmatli vaqtingizni olib ketishini anglatadi, bu esa o'quvchiga kuchli tasavvur va his-tuyg'ularni uyg'otadi.

Anfora – bu bir yoki bir nechta so'zlarning yoki iboralarning ketma-ket takrorlanishi. Bu usul ko'pincha tasvirni kuchaytirish, ritm yaratish va o'quvchining diqqatini jalb qilish uchun ishlatiladi.

Ingliz tilida: “I have a dream that one day this nation will rise up. I have a dream that one day the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood”.

O'zbek tilida: “Men orzu qilaman, bir kun bu xalq ko'tariladi. Men orzu qilaman, bir kun qul bo'lib yashaganlarning o'g'illari va qulni egallaganlarning o'g'illari birodarlik stolida o'tirib, birga bo'lishadi”.

Bu misolda Martin Lyuter Kingning nutqida anfora yordamida kuchli takrorlanish orqali fikrlar ta'sirli tarzda bayon qilinadi.

Qiyoslash – bu o‘xshashlikni bildiruvchi “kabi”, “singari” kabi bog‘lovchilar yordamida amalga oshiriladi. Bu stilistik vosita o‘quvchiga aniq va ta’sirchan tasvirlarni taqdim etish uchun ishlatiladi.

Ingliz tilida: “Her smile was like the sunshine”.

O‘zbek tilida: “Uning tabassumi quyosh nurlari kabi edi”.

Bu misolda qiyoslash orqali tabassurning iliqligi va yorqinligi tasvirlanadi.

Personifikatsiya – bu nojonli narsalarni inson sifatlariga ega bo‘lishi sifatida tasvirlash usulidir. Bu usul o‘quvchiga obyektlarni hissiy ravishda tushunishga yordam beradi.

Ingliz tilida: “The wind whispered through the trees”.

O‘zbek tilida: “Shamollar daraxtlar orasida shivirladi”.

Shamolga inson xususiyatlarini berish orqali tabiatning jonliligi va uning harakatlari ta’sirli tarzda ko‘rsatiladi.

Aliteratsiya – bu bir-biriga yaqin bo‘lgan tovushlarning takrorlanishi orqali ritmik va musiqiy ta’sir yaratish usulidir. O‘zbek va ingliz tillarida ham bu usul estetik ta’sir yaratish uchun ishlatiladi.

Ingliz tilida: “Peter Piper picked a peck of pickled peppers”.

O‘zbek tilida: “Tavba, tunda toshqin to‘xtadi”.

Bu misollar tovushlarning takrorlanishi orqali o‘quvchining qulog‘iga yoqadigan musiqiy bir ritm hosil qiladi.

Ironiya – bu bir narsaning o‘zi va uning haqiqiy ma’nosi o‘rtasidagi qarama-qarshilikni ifodalashdir. Bu usul o‘quvchini kuldirish yoki chuqur ma’nolarni tushunishga undaydi.

Ingliz tilida: “What a beautiful day!” (when it's actually raining).

O‘zbek tilida: “Qanday go‘zal kun!” (agar yomg‘ir yog‘ayotgan bo‘lsa).

Ironiya orqali matnning mazmuni o‘zgaradi va o‘quvchi matnni anglash uchun ko‘proq diqqat bilan o‘qiydi. Stilistik vositalar adabiy asarlarda so‘zlarning ma’no qatlamlarini boyitadi, o‘quvchiga ma’lum bir hissiyotni yetkazish va badiiy ifoda vositalari orqali asar muallifining niyatini o‘zgacha tarzda aks ettirishga yordam beradi. Stilistika nazariyasini chuqur o‘rganish, til va adabiyotning murakkabligini anglashda muhimdir.

窗体顶端

XULOSA

Ingliz va o‘zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalar til va adabiyotning boy ifoda vositasi sifatida xizmat qiladi. Har ikki tilda ham bir nechta umumiy stilistik usullar mavjud bo‘lsa-da, har bir tilning o‘ziga xos xarakterlari stilistik vositalarning ishlatilishiga ta’sir qiladi. Bu farqlar tilning o‘ziga xos strukturasi, madaniyati va tarixiy jarayonlari bilan bog‘liqdir. Ingliz va o‘zbek tillaridagi adabiy matnlarda stilistik vositalar bir-biridan farq qilishi mumkin, ammo ularning umumiy vazifasi bir xil: o‘quvchining fikrini va his-tuyg‘ularini yanada chuqurlashtirish, matnni yanada ta’sirli va qiziqarli qilish. Stilistik vositalar yordamida adabiyot o‘zining estetik, hissiy va mantiqiy boyligini oshiradi, bu esa o‘quvchini chuqurroq o‘ylashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Axmedov, T. (2004). *O‘zbek adabiyoti va stilistikasi* – Toshkent: "O‘qituvchi" nashriyoti.

2. Qodirov, B. (2010). *Adabiyotshunoslik asoslari* – Tashkent: "Sharq" nashriyoti.
3. Kamilov, A. (2012). *O'zbek tilidagi stilistik vositalar* – Toshkent: "Maqsad" nashriyoti.
4. Karimov, I. (2005). *Adabiyot va tilshunoslik* – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
5. Xoshimov, A. (2000). *O'zbek adabiy tilining stilistik xususiyatlari* – Toshkent: "Nihol" nashriyoti.
6. Leech, G., & Short, M. (2007). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose* – London: Pearson Longman.
7. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* – Cambridge: Cambridge University Press.
8. Fowler, R. (1996). *Linguistic Criticism* – Oxford: Oxford University Press.